

चूडामणि देवकोटाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्व विद्यालय मानविकी तथा सामाजिक
शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय
विभागको एम.ए. दोस्रो वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका
लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

टिका माया खरेल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्व विद्यालय

कीर्तिपुर

२०७०

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

शोध निर्देशकको सिफारिस

चूडामणि देवकोटाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र नेपाली केन्द्रीय विभाग, स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका छात्रा श्री टिकामाया खरेलले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । मेहनत पूर्वक तयार पारिएको प्रस्तुत शोध कार्यबाट म सन्तुष्ट छु आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

.....
उप प्राध्यापक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति २०७०/०५/२७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसका छात्रा टिकामाया खरेलले नेपाली एम.ए.को दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नु भएको चूडामणि देवकोटाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन नामक शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम

.....

(विभागीय प्रमुख)

उप प्रा ईश्वरी प्रशाद गैरे

.....

(शोधनिर्देशक)

प्रा. केशव सुवेदी

.....

(बाह्य परीक्षक)

मिति: २०७०/०५/२७

कृतज्ञता ज्ञापन

चुडामणि देवकोटाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन, शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्व विद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु ईश्वरीप्रसाद गैरेज्यूको निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यस शोधपत्रका तयारीका क्रममा समुचित निर्देशन तथा विविध सल्लाह प्रदान गर्नु हुने गुरुप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शीर्षकमा अनुसन्धान गर्न स्वीकृति प्रदान गरी शोधपत्र लेख्ने अवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतमज्यू तथा नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति म कृतज्ञ छु । आफ्नो कायव्यस्तताको बीचमा पनि कति पनि भन्भट नमानी आफ्ना कृतिहरुका साथै आवश्यक सल्लाह र जनकारी प्रदान गरिदिनु हुने उप प्राध्यापक ईश्वरी प्रसाद गैरेज्यूप्रति म कृतज्ञ छु । यस शोधपत्रको तयारीका क्रममा सहयोग गर्ने केन्द्रीय नेपाली विभाग पुस्तकालय त्रि.वि केन्द्रीय पुस्तकालय र अन्य पुस्तकालय प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

मेरो अध्ययनलाई पूर्ण गर्न अटल र अविचलित रूपमा प्रेरणा र अवसर प्रदान गर्नुहुने मेरा पुजनीय पिता कमल खरेल तथा आमा मेनुका खरेल र श्रीमान् हेमसागर प्रति म सधैं ऋणी रहने छु । त्यसैगरी मेरो अध्ययनलाई निरन्तरता दिन सहयोग गर्नुहुने आदरणीय दाइ अधिवक्ता पदम प्रसाद काफ्ले, भाउजु रमा काफ्ले, भाइ गोपाल खरेल र चुडामणि देवकोटा लगायतमा पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष पेस गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र: २०६६/६७

क्रमाङ्क संख्या : ६१

त्रि.व. दर्ता नं.: ६-२-२०२-४३३- २००५

.....

टिका माया खरेल

त्रिभुवन विश्व विद्यालय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषय सूची

	पेज नं.
शोध निर्देशकको सिफारिस	क
स्वीकृति-पत्र	ख
कृतज्ञता ज्ञापन	ग
विषय सूचि	घ
परिच्छेद एक:शोध परिचय	१-५
१.१ विषय परिचय	१
१.२ शोधकार्यको समस्याकथन	१
१.३ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ शोधकार्यको औचित्य, मह,व र उपयोगिता	४
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन	४
१.७ शोधविधि	४
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	४
परिच्छेद दुई: चूडामणि देवकोटाको जीवनी	०६-१४
२.१ जन्म र जन्मस्थान	६
२.२ बाल्यकाल	६

२.३ प्रारम्भिक शिक्षादीक्षा	७
२.४ विवाह र पारिवारिक जीवन	८
२.५ आजीविका	९
२.६ स्वभाव	९
२.७ रुचि	१०
२.८ भ्रमण	११
२.९ सम्मान र पुरस्कार	१२
२.१० प्रभाव र प्रेरणा	१२
२.११ सिर्जनात्मक गतिविधि	१३
परिच्छेद तीन: चूडामणि देवकोटाको व्यक्तित्व	१५-१९
३.१. व्यक्तित्व निर्माणका प्रमुख आधारहरू	१५
३.२ बाह्य व्यक्तित्व	१५
३.३ राजनैतिक व्यक्तित्व	१६
३.४ साहित्यकार व्यक्तित्व	१६
३.५ बहुभाषी व्यक्तित्व	१६
३.६ समाजसेवी व्यक्तित्व	१७
३.७ प्रशासनिक व्यक्तित्व	१७
३.८ अन्य व्यक्तित्व	१८
३.९ निष्कर्ष	१९

परिच्छेद चारः गीतकार चूडामणि देवकोटाको गीतियात्रा	२०-२६
४.१ गीतकार चूडामणि देवकोटाको गीतियात्राको चरणविभाजन	२०
४.१.१ पहिलो चरण (२०२७-२०५६)	२१
४.१.२ दोस्रो चरण (२०५७-२०६३)	२१
४.१.३ तेस्रो चरण (२०६४-हालसम्म)	२२
४.२. गीतकार चूडामणि देवकोटाका गीति एल्बमहरूको सामान्य परिचय	२३
परिच्छेद पाँचः गीतितत्वका आधारमा चूडामणि देवकोटाका गीतहरूको विश्लेषण	२७-४४
५.१ विषय प्रवेश	२७
५.२ भाव र विषयवस्तु	३०
क) देवकोटाको गीतमा व्यक्त प्रणय भाव	३१
ख) राष्ट्रिय प्रेम	३२
ग) मानवीय प्रेम	३३
घ) प्रकृतिप्रेम	३५
ङ) देवकोटाका गीतमा व्यक्त दर्शन	३६
च) देवकोटाका गीतमा व्यक्त श्रमचेतना	३७
छ) देवकोटाका गीतमा व्यक्त संस्कृति	३८
ज) देवकोटाका गीतमा व्यक्त स्रष्टाप्रतिको सम्मानभाव	३८
५.३ ढाँचा	३९
५.४ भाषाशैली	४०
५.५ लय	४२
५.६ उद्देश्य	४४
५.७ दृष्टिविन्दु	४५

परिच्छेद छः चूडामणि देवकोटाका फुटकर कविताहरुको विश्लेषण	४६-५२.
६.१ संक्षिप्त परिचय	४६
६.२ शीर्षक र संरचना	४७
६.३ विषयवस्तु	४८
६.४ मानवीय प्रेम	४८
६.५ शृङ्गारिकता	४९
६.६ भाव	४९
६.७ लय विधान	५०
६.८ बिम्ब प्रतीक	५०
६.९ अलङ्कार	५१
६.१० भाषा शैली	५२
परिच्छेद सातः उपसंहार	५४ ५८
७.१ उपसंहार	५४
७.२ देवकोटाको कवितात्मक योगदान	५६
सन्दर्भ सामग्री सूची	